

The conclusions summarized the research and indicated on certain aspects of the topic that require further scientific research.

Key words: Roman Catholic Church, historiography, power, oppression, repression, education.

Отримано: 19.06.19

DOI 10.32626/2309-2254.2019-29.106-113

УДК 930:94(477)(092):329.14

Віталій Хоменко

СПІВПРАЦЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО З УКРАЇНСЬКОЮ ПАРТІЄЮ СОЦІАЛІСТІВ-РЕВОЛЮЦІОНЕРІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Хоменко Віталій. Питання співпраці Михайла Грушевського з Українською партією соціалістів-революціонерів в українській діаспорній історіографії. У статті розглянуто питання співпраці М. Грушевського з УПСР з точки зору української діаспорної історіографії. Підкреслено, що до середини 60-х рр. XX ст. діяльність М. Грушевського-політика не вивчалася на наукових засадах. Значною мірою завдяки старанням Л. Винара ці дослідження вийшли на науковий рівень, що, зрештою, привело до виникнення нової історичної дисципліни – грушевськознавства. Встановлено, що системного вивчення партійної діяльності М. Грушевського вчені діаспори не проводили. З'ясовано, що дослідники високо цінували вклад М. Грушевського в українську науку, але критикували історика, як політика, засуджували його есерівську соціалістичну програму. Серед причин переходу історика до УПСР найчастіше називалися його народницький світогляд, вимоги революційного часу та бажання принести користь Україні. Відтак, соціалістичні погляди М. Грушевського стали логічним результатом його політичної еволюції. Повернення історика до України у 1924 р. переважно оцінювалося негативно і здебільшого пояснювалося його бажанням продовжувати наукову роботу.

Ключові слова: українська діаспорна історіографія, Українська революція, УПСР, Закордонна делегація, грушевськознавство.

Хоменко Віталій. Вопрос сотрудничества Михаила Грушевского с Украинской партией социалистов-революционеров в украинской диаспорной историографии. В статье рассмотрен вопрос сотрудничества М. Грушевского с УПСР с точки зрения украинской диаспорной историографии. Подчеркнуто, что к середине 60-х гг. XX в. деятельность М. Грушевского-политика не изучалась на научных принципах. Во многом благодаря стараниям Л. Винара эти исследования вышли на научный уровень, что, в конце концов, привело к возникновению новой исторической дисциплины – грушевсковедения. Установлено, что системного изучения партийной деятельности М. Грушевского ученые диаспори не проводили. Выяснено, что исследователи высоко ценили вклад М. Грушевского в украинскую науку, но критиковали историка, как политика, осуждали его эсеровскую социалистическую программу. Среди причин перехода историка к УПСР чаще всего назывались его народническое мировоззрение, требования революционного времени и желание принести пользу Украине. Поэтому, социалистические взгляды М. Грушевского стали логическим результатом его политической эволюции. Возвращение историка в Украину в 1924 г. преимущественно оценивалось негативно и в основном объяснялось его желанием продолжать научную работу.

Ключевые слова: українська діаспорна історіографія, Українська революція, УПСР, Зарубежна делегація, грушевськоведення.

М. Грушевський був не тільки видатним істориком, але й відомим політиком часів Української революції 1917-1923 рр. Поряд з цим, недостатньо вивченою є співробітництво історика з Українською партією соціалістів-революціонерів (УПСР). М. Грушевський офіційно до неї не входив, але тісно співпрацював. Відзначаємо, що українські вчені вже зверталися до аналізу зарубіжної історіографії життя та діяльності М. Грушевського. Серед них назвемо І. Гирича¹, Л. Сакаду², О. Домбровського³, Р. Пирого⁴, А. Атаманенко⁵. Але окремих історіографічних розвідок, присвячених питанню співпраці історика з УПСР, не існує.

Засновник науки грушевськознавства, американський історик українсько-го походження, Л. Винар, виділяв кілька періодів у вивченні життя та діяльності М. Грушевського⁶, які окреслюємо так: 1) прижиттєвий (1917-1934 рр.), 2) зарубіжний (1934-1966 рр.), 3) діаспорний (1966-1989-1991 рр.), 4) сучасний (від 1991 р. і до сьогодні). У рамках цього підходу нами вже було охарактеризовано історіографію співпраці М. Грушевського з УПСР прижиттєвого та зарубіжного періодів⁷. У цій статті спробуємо коротко проаналізувати українську діаспорну історіографію. Безперечно значний інтерес мають напрацювання, власне, Л. Винара, але, зважаючи на його внесок у грушевськознавчі дослідження, вважаємо за потрібне розглянути праці ученого в окремій статті.

У 1966 р. свій погляд на історичну та політичну діяльність М. Грушевського висловив у статті «У століття народин М. Грушевського» О. Прицак. Досить високо оцінюючи М. Грушевського, як історика, автор, з іншого боку, піддав критиці його політичну активність. Негативне ставлення до есерівського минулого голови Центральної Ради (ЦР) О. Прицак підкріпив цитатами з творів Б. Крупницького та О. Лотоцького⁸. Слід сказати, що ця стаття була радше публіцистичною працею, ніж науковою розвідкою.

На неї відразу з'явилися критичні відгуки. Зокрема, П. Феденко у тому ж 1966 р. опублікував статтю-спогад «М. Грушевський в науці і політиці». Автор заперечував О. Прицаку і вважав, що відхід М. Грушевського у 1917 р. від Товариства українських поступовців (ТУП) та його приєднання до УПСР були закономірними явищами, адже історик добре розумів вимоги часу і саме тому пішов за молодими соціалістами⁹. Згадуючи роботу Трудового конгресу Директорії Української Народної Республіки (УНР), П. Феденко писав, що «Грушевський переконував своїх однодумців із Партії Соціалістів-Революціонерів та інші партії, що Україна повинна стати на «радянську платформу», бо цим способом вона дійде до миру й згоди з большевицькою Росією»¹⁰. Він відзначав, що навіть дискутував про це з істориком на засіданні есерівської фракції. Відтак, дізнаємося, з якою політичною програмою намагався повернутися до влади М. Грушевський та як до неї поставились не тільки його політичні опоненти, а й однопартійці. У цьому контексті підкреслюємо, що радянський проект М. Грушевського суттєво відрізнявся від «радянськості» російських комуністів, адже поняття були схожими, а зміст кардинально іншим. Тому по-

милкою буде вважати історика прихильником влади більшовиків. П. Феденко також коротко згадував емігрантський період його життя: «На весні 1919 року Грушевський розлучився з Україною і оселився в Відні... В серпні Грушевський був на чолі делегації Української Партії Соціалістів-Революціонерів на міжнародній конференції соціалістичних партій у Люцерні»¹¹. Наголошуємо на тому факті, що автор називає М. Грушевського керівником Закордонної делегації (ЗД) УПСР. П. Феденко не міг оминати і дражливого питання повернення М. Грушевського до України у 1924 р. Він вважав, що вирішальним чинником, який вплинув на таке його рішення, була політика українізації. І саме вона дала «надію Грушевському на еволюцію комуністичного режиму до ослаблення диктатури»¹². Метою ж повернення була наукова праця. На нашу думку, не можна не навести згадку П. Феденка про зустріч з О. Олесем, яка відбулась в 1930 р. у Празі. Поет розповів, що «одержав лист із СРСР від дуже визначного ученого» у якому той запитував про можливість наукової роботи за кордоном, якщо йому вдасться виїхати з України. П. Феденко був упевнений, що цим «ученим» є саме М. Грушевський і жалкував, що тому не вдалося здійснити ці свої плани»¹³.

У 1969 р. вийшла друком стаття О. Шульгина «Михайло Сергійович Грушевський – як політик і людина». Автор, особисто знайомий з М. Грушевським, характеризує його життя та діяльність, звертався і до питання зв'язку історика з УПСР. Так, він писав, що після розриву з ТУПом «Не відразу Грушевський приєднався до соціалістів-революціонерів. Спершу він зробив спробу організувати свою «трудову партію»... Незабаром він припинив існування цієї партії і став все більше і більше зближуватись з соціал-революціонерами»¹⁴. Пояснюючи, чому той став співпрацювати з есерами, О. Шульгин припускав, що як «історик, він завжди був скоріше народником і з великою симпатією писав про всі народні рухи. Але він зблизився з соціал-революціонерами, і кінець-кінцем увійшов у партію, тому що він думав цим шляхом здійснити основну, суттєву, дуже глибоку свою думку, якою перейнятий він був все життя – збудувати Україну»¹⁵.

Щодо участі М. Грушевського у політичних процесах доби Гетьманату та Директорії, то О. Шульгин писав, що «Після упадку Центральної Ради, за гетьмана, Грушевський добровільно відійшов від політичного, громадського і навіть академічного життя... Але він не зміг опанувати ситуації і в часи Директорії, і в 1919 р. не відіграв поважної ролі»¹⁶. Про еміграційний період життя історика автор свідчить, що виїхавши за кордон М. Грушевський «...мав з собою уламок колись могутньої, але скороспілої партії соціал-революціонерів, що розпалася на дрібні групи. І колишній незаперечний вождь всього народу став скромним проводирем однієї з таких груп...»¹⁷. Тобто, О. Шульгин підтверджував, що М. Грушевський був лідером однієї з груп есерів-емігрантів, якою і була ЗД УПСР. Звертався він і до питання рееміграції М. Грушевського. Аналізуючи мотиви такого кроку історика, автор відзначав, що його «тягнуло до творчої наукової праці, яку він міг здійснити тільки в Києві»¹⁸. Тобто О. Шульгин теж підтримував думку, що бажання наукової діяльності стало вагомою причиною повороту колишнього голови ЦР. Але він припускав, що мог-

ли існувати і політичні причини такого його вчинку¹⁹. Загалом автор негативно оцінював діяльність лідера ЗД УПСР по підготовці повороту на Україну і заклики «іти на порозуміння з червоною Москвою»²⁰.

У 1973 р. вийшла друком робота П. Солухи «Договір з Москвою проти гетьмана Павла Скоропадського (Володимир Винниченко та Микита Шаповал по допомогу до Москви – до Леніна)», у якій він, аналізуючи обставини антигетьманського виступу Директорії, звертався і до постаті М. Грушевського. Автор цитував спогади О. Лотоцького, М. Ковалевського, Д. Дорошенка, В. Андрієвського, І. Мазепи, уривки з праці П. Христюка, доводячи деструктивну роль М. Грушевського, який «своєю впертістю і безкомпромісовістю в земельному питанні підвів і поставив, керовану ним державу УНР, під удар з німцями»²¹, що, зрештою, привело до влади П. Скоропадського. Видається, що на думку П. Солухи, саме М. Грушевський відповідав за державну політику УНР, причому на нього великий вплив мала УПСР, адже автор підсумовує: «Роля Мих. Грушевського, як головного промотора політики української соціалістично-революційної демократії й держави УНР в роках 1917–1918 рр. чекає на свого дослідника»²².

У 1978 р. побачив світ черговий том Записок Наукового товариства імені Шевченка, присвячений 110 річниці від дня народження М. Грушевського. Серед матеріалів цього тому значний інтерес викликає стаття М. Стахів «Чому М. Грушевський повернувся в 1924 р. до Києва. Жмут фактів і уривок із спогадів». У ній він писав про те, що в 1920 р. історик був головою ЗД УПСР²³, але не входив до партії офіційно²⁴. Поряд з цим автор згадував, як у вересні 1923 р. за завданням Українського Громадського Комітету намагався переконати М. Грушевського не повертатися до України, а переїхати до Праги, де історик убіццями посади в Українському Вільному Університеті і Педагогічному інституті²⁵. Він отримав згоду на це від М. Грушевського, але історик згодом вкотре змінив свої плани і вирішив поїхати до Києва. Спочатку М. Стахів наводить слова вченого, з яких стає зрозуміло, що причиною його повернення було бажання займатися наукою, зокрема, для завершення багатотомної «Історії України-Руси»²⁶. Але після кількох розмов з М. Грушевським автор робить висновок, що основною причиною реєміграції були плани продовжувати визвольну боротьбу на Батьківщині, адже історик передбачав там або війну, або революцію²⁷. Також М. Стахів висловив припущення, що причиною могла бути вказівка масонської ложі, яка прогнозувала за кілька років війну з більшовиками²⁸, але крім нього цю версію ніхто з науковців не розділяє, хоча факт приналежності історика до масонів є загальновідомим²⁹ і він сам ніколи не заперечував свого зв'язку з організаціями «вільних каменярів»³⁰. Разом з тим, і у цій статті, і у збірках документів про М. Грушевського, які теж були уміщені у цьому томі, М. Стахів неодноразово згадував про співпрацю історика з есерівською партією³¹.

Взагалі, питання повернення М. Грушевського на Батьківщину цікавило багатьох дослідників діаспори. Наприклад, у 1986 р. вийшли статті Т. Гунчака «Українська політична думка 20-их років: монархізм, націоналізм, націонал-комунізм» та М. Прокопа «Про український націонал-комунізм» у яких автори серед усього іншого звертались і до проблеми реєміграції українців-емігрантів

у 20-х рр. ХХ ст. На думку авторів, вирішальними факторами цього процесу була політика українізації та бажання служити своєму народові саме на рідній землі. Не уникнув впливу цих чинників і М. Грушевський³². Подібним чином дивився на проблему повернення колишнього голови ЦР і О. Субтельний, книга, якого «Україна: історія» вперше була опублікована у 1988 р.³³.

Першу наукову біографію М. Грушевського за кордоном під назвою «Mykhailo Hrushevsky: The Politics of National Culture», видав у 1987 р. Т. Приймак. Автор відмітив розрив М. Грушевського з ТУПом та його прихильність до партії есерів³⁴. Крім того, дослідник акцентував увагу на основній ролі голови ЦР під час подій січня 1918 р., коли було сформовано уряд есера В. Голубовича та йшла оборона Києва від російських більшовицьких військ³⁵. У праці Т. Приймака знайшла відображення і партійна активність М. Грушевського у часи Директорії³⁶, зокрема, його участь у засіданнях Трудового конгресу³⁷. Звертаємо увагу, що на думку автора, на конференції УПСР від 28 січня 1919 р. політику «вдалось підпорядкувати собі Центральний Комітет партії, прийняти постанову про відкликання есерів з уряду та резолюцію із закликом передати владу селянським і робітничим радам»³⁸. Щодо березневих подій 1919 р. у Кам'янці-Подільському, то Т. Приймак вважав, що певний вплив на них мав і колишній голова ЦР, який вирішив емігрувати через загрозу арешту³⁹. Досить коротко автор розповів про еміграційний період життя М. Грушевського та обставини його рееміграції⁴⁰, причому, він певною мірою намагався виправдати такі його дії, стверджуючи, що М. Грушевський, повертаючись, не збирався служити радянській владі, а прагнув зосередити свою діяльність в культурній сфері⁴¹.

У цьому ж 1987 р. побачило світ посмертне видання «Історичних есе» І. Лисяка-Рудницького. Характеризуючи напрями української політичної думки у ХІХ – ХХ ст., він констатував, що у 1917 р. «Грушевський був пов'язаний із радикал-демократами, але поволі перемістився вліво і під час революції приєднався до соціалістів-революціонерів»⁴². Крім того, у кількох есе автор наголошував на «лівих переконаннях» політика часів еміграції та його радянськості⁴³. Причому перехід М. Грушевського на початку 20-х рр. на «радянську платформу» дослідник вважав капітуляцією «перед диктаторсько-монопартійною комуністичною системою»⁴⁴. Пояснюючи, чому так сталося він доходить висновку, що це не був «брак патріотизму», адже і М. Грушевський, і той же В. Винниченко «керувалися українським національним інтересом, як вони його розуміли», але для них «політична свобода, в західньому значенні слова, не була справою засадничою, яка не допускає компромісу» і тому «Не зважаючи на критичне ставлення до більшовицької національної політики в Україні, вони вважали радянську монопартійну й диктаторську систему за більш прогресивну, ніж т. зв. буржуазна демократія»⁴⁵.

Завершуючи аналіз української діаспорної історіографії, слід згадати і працю І. Нагаєвського «Історія Української держави двадцятого століття», перше видання якої побачило світ у 1989 р. У ній теж зустрічаємо короткі дописи про зв'язки М. Грушевського з есерами⁴⁶. Автор відмічав його лідерство в УПСР та підкреслював прихильність історика до радянської форми правління, що, на думку дослідника, «мало різнилося від більшовизму».

Таким чином, відзначаємо, що до середини 60-х рр. ХХ ст. діяльність М. Грушевського-політика не вивчалася систематично. Значною мірою завдяки старанням Л. Винара ці дослідження вийшли на науковий рівень, що, зрештою, привело до виникнення нової історичної дисципліни – грушевськознавства. Але історики у силу різних причин, пов'язаних здебільшого з відсутністю джерел, мало уваги звертали на питання співпраці М. Грушевського з УПСР. Встановлено, що у другій половині 60-х – 80-ті рр. у своїх працях про це писали О. Пріцак, П. Феденко, О. Шульгин, П. Солуха, М. Стахів, Т. Гунчак, М. Прокоп, Т. Приймак, І. Лисяк-Рудницький, І. Нагаєвський. Системного вивчення партійної діяльності М. Грушевського вчені української діаспори не проводили. Переважно вони торкалися означеного питання лише у контексті дослідження подій Української революції 1917–1923 рр. та в окремих одиничних працях, присвячених біографії історика і політика. З'ясовано, що дослідники високо цінували вклад М. Грушевського у розвиток української науки, але недооцінювали та критикували історика, як політика, засуджували його есерівські соціалістичні погляди. При цьому, автори праць наводили факти співробітництва М. Грушевського з УПСР, відзначали його лідерську роль у ній. Серед причин переходу історика до табору есерів найчастіше називалися його народницький світогляд, вимоги революційного часу та бажання принести користь Україні. Відтак, соціалістичні погляди М. Грушевського стали логічним результатом його політичної еволюції. Повернення М. Грушевського до України у 1924 р. переважно оцінювалося негативно і здебільшого пояснювалося бажанням історика продовжувати наукову роботу.

Примітки:

¹ Гирич І. Внесок «Українського історика» в грушевськознавство // Український історик. 1994. № 1-4(120-123). С. 102-109; Гирич І. Біля джерел наукового грушевськознавства // На службі Клію. Збірник наукових праць на пошану Любомира Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. Київ-Нью-Йорк-Париж-Львів, 2000. С. 85-93.

² Сакада Л. Діяльність істориків українського зарубіжжя в обороні імені М. Грушевського // Український історичний журнал. 1996. № 6. С. 38-50.

³ Домбровський О. Розвиток грушевськознавства й Українське історичне товариство // Михайло Грушевський. Збірник наукових праць і матеріалів Міжнародної ювілейної конференції, присвяченої 125-й річниці від дня народження Михайла Грушевського. Львів, 1994. С. 346-358.

⁴ Пиріг Р. Я. Грушевськознавство: стан та перспективи розвитку // Український історичний журнал. 1996. № 5. С. 71-83.

⁵ Атаманенко А. Розвиток грушевськознавства в діаспорі // Український історик. 2006-2007. № 4(172) / 1-2(173-174). С. 154-182.

⁶ Винар Л. Грушевськознавство: Ієнеза й історичний розвиток. Серія: Грушевськяна, том 5. Київ: Українське Історичне Товариство; Міжнародне товариство ім. М. Грушевського; Видавництво імені Олени Теліги. 1998. С. 19-27.

⁷ Хоменко В. Питання співпраці Михайла Грушевського з українською партією соціалістів-революціонерів в українській еміграційній історіографії (1919–1924 рр.) // Емінак. Київ; Миколаїв, 2018. № 4 (24). Т. 1. С. 128–134.

⁸ Пріцак О. У століття народин М. Грушевського // Україна модерна. Стандарти науки і академічне середовище. Київ-Львів: Критика, 2007. №12. С. 189-190.

- ⁹ Феденко П.М. Грушевський в науці і політиці // Вільна Україна. 1966. Ч. 52. С. 16.
- ¹⁰ Там само. С. 10.
- ¹¹ Там само. С. 11.
- ¹² Там само.
- ¹³ Там само.
- ¹⁴ Шульгин О. Михайло Сергійович Грушевський – як політик і людина // Збірник на пошану Олександра Шульгина. Париж–Мюнхен: Записки НТШ, 1969. Т. 186. С. 149-150.
- ¹⁵ Там само. С. 150.
- ¹⁶ Там само. С. 151.
- ¹⁷ Там само.
- ¹⁸ Там само.
- ¹⁹ Там само. С. 151-152.
- ²⁰ Там само. С. 152.
- ²¹ Солуха П. Договір з Москвою проти гетьмана Павла Скоропадського (Володимир Винниченко та Микита Шаповал по допомогу до Москви – до Леніна). Б. м., 1973. С. 126.
- ²² Там само. С. 125.
- ²³ Стахів М. Чому М. Грушевський повернувся в 1924 р. до Києва. Жмут фактів і уривок із спогадів / Михайло Грушевський. У 110-ті роковини народження, 1876-1976. Статті, спогади, документи і коментарі. Нью Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1978. С. 112.
- ²⁴ Там само. С. 123-124.
- ²⁵ Там само. С. 144.
- ²⁶ Там само. С. 133.
- ²⁷ Там само. С. 137-144.
- ²⁸ Там само. С. 146.
- ²⁹ Пиріг Р. Я. Життя і діяльність М. С. Грушевського у контексті ідеологічної боротьби в Україні (1920-1930-ті рр.): дис. ... д-ра істор. наук. Київ: Інститут історії України НАН України, 1994. С. 36.
- ³⁰ Грушевський Михайло. Спомини // Київ. 1989. № 11. С. 132-133.
- ³¹ Стахів М. Чому М. Грушевський повернувся в 1924 р. до Києва... С. 112-129, 159-166.
- ³² Гунчак Т. Українська політична думка 20-их років: монархізм, націоналізм, націонал-комунізм // Сучасність. 1986. Ч. 1(297). С. 70; Прокоп М. Про український націонал-комунізм (З приводу праці Джеймза Е. Мейса) // Сучасність. 1986. Ч. 3(299). С. 75.
- ³³ Субтельний О. Україна: історія. Київ: Либідь, 1991. С. 347.
- ³⁴ Thomas M. Prymak. Mykhailo Hrushevsky: The Politics of National Culture. Toronto: University of Toronto Press, 1987. С. 130-131, 146; Приймак Т. Михайло Грушевський: політик національної культури // Всесвіт. 1991. № 4. С. 184, 188.
- ³⁵ Thomas M. Prymak. Mykhailo Hrushevsky: The Politics of National Culture... С. 159-161; Приймак Т. Михайло Грушевський: політик національної культури // Всесвіт. 1991. № 5. С. 209.
- ³⁶ Thomas M. Prymak. Mykhailo Hrushevsky: The Politics of National Culture... С. 185-186.
- ³⁷ Thomas M. Prymak. Mykhailo Hrushevsky: The Politics of National Culture... С. 187-188; Приймак Т. Михайло Грушевський: політик національної культури // Всесвіт. 1991. № 5. С. 215-216.
- ³⁸ Thomas M. Prymak. Mykhailo Hrushevsky: The Politics of National Culture... С. 188; Приймак Т. Михайло Грушевський: політик національної культури // Всесвіт. 1991. № 5. С. 216.

³⁹ Thomas M. Prymak. Mykhailo Hrushevsky: The Politics of National Culture... С. 189-190; Приймак Т. Михайло Грушевський: політик національної культури // Всесвіт. 1991. № 5. С. 216.

⁴⁰ Thomas M. Prymak. Mykhailo Hrushevsky: The Politics of National Culture... С. 191-207; Приймак Т. Михайло Грушевський: політик національної культури // Всесвіт. 1991. № 5. С. 216.

⁴¹ Thomas M. Prymak. Mykhailo Hrushevsky: The Politics of National Culture... С. 206-207.

⁴² Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2 т. Т. 2. Київ: Основи, 1994. С. 69.

⁴³ Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2 т. Т. 1. Київ: Основи, 1994. С. 102; Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2 т. Т. 2... С. 432.

⁴⁴ Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2 т. Т. 2... С. 395.

⁴⁵ Там само. С. 444-445.

⁴⁶ Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. Київ: Український письменник, 1993. С. 73, 270, 272, 288.

Khomenko Vitaliy. The issue of Mykhailo Hrushevsky's cooperation with Ukrainian Party of Socialist Revolutionaries in Historiography of Ukrainian Diaspora. The article studies the issue of cooperation of M. Hrushevsky with UPSRs in terms of Ukrainian diasporic historiography. It has been emphasized that by the mid 60's of the 20th century, political activities of M. Hrushevsky had not been studied on the scientific level. Due to the institutional arrangements of L. Vinar, Hrushevsky studies increasingly reached scientific level, which ultimately led to the emergence of a separate historical discipline – Hrushevsky studies. However, historians have paid little attention to M. Hrushevsky's cooperation with the UPSRs because of various, mostly objective reasons, generally due to the lack of the sources.

In the second half of the 1960s – 1980s, the mentioned issue was studied by O. Pritzak, P. Fedenko, O. Shulgin, P. Solukha, M. Stakhiv, T. Gunchak, M. Prokop, T. Prymak, I. Lysiak-Rudnitsky, I. Nagaevsky. Meanwhile, it was defined that the scientists of Ukrainian diaspora did not conduct a systematic study of party activities of M. Hrushevsky. Mostly, they considered the issue only in the context of Ukrainian Revolution events of 1917 – 1923 and in separate individual works on the biography of the historian and politician.

It has been found that the researchers cherished M. Hrushevsky's contribution to the development of Ukrainian science, but underestimated and criticized the historian as a politician, condemned his SR's socialist programme. At this, the authors of the works gave the facts of M. Hrushevsky's cooperation with UPSRs and noted his leadership in the party. Among the reasons for the historian to move to Socialist Revolutionary Camp, the most frequent were his populist outlook, the demands of the revolutionary age, and the desire to benefit Ukraine. Thus, M. Hrushevsky's socialist views became logical result of his political evolution. M. Hrushevsky's return to Ukraine in 1924 was assessed mostly adversely and was generally explained by historian's will to continue his scientific work.

Key words: historiography of Ukrainian Diaspora, Ukrainian Revolution, the USRP, Foreign Delegation, M. Hrushevsky studies.

Отримано: 24.05.19